Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка
Uniwersytet Warszawski
Uniwersytet Jagielloński
Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

«ПОСТАТЬ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ»

(до 130-річчя від дня народження українського письменника, фольклориста, науковця і перекладача Максима Тадейовича Рильського)

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

22-23 травня 2025 року
м. Київ

Схвалено рішенням Вченої ради факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія Малишка
УДУ мені Михайла Драгоманова
(протокол № 1 від 28 серпня 2025 р.)

Редакційна колегія:

А. Висоцький доктор філологічних наук, професор;

Т. Бикова доктор філологічних наук, професор

Л. Йолкіна кандидат філологічних наук, доцент;

І. Ліпницька кандидат філологічних наук, професор;

Н. Осьмак кандидат філологічних наук, професор

ISBN 978-966-931-346-1

Постать Максима Рильського в українському культурному просторі (до 130-річчя від дня народження українського письменника, фольклориста, науковця і перекладача Максима Тадейовича Рильського): Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 22-23 травня 2025 року), Київ : вид. УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. – 128 с.
Електронне видання

© Автори тез, 2025

© Редакційна колегія, 2025

ISBN 978-966-931-346-1

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025

Коляда І.А.,
доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
kolyada.i.a.1968@gmail.com

РОЛЬ МАТЕРИНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПОЕТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Сучасний світ відзначений деструктивними процесами, посиленням агресивності, екстремізму, тероризму, нетерпимості в різних її видах (національної, етнічної, релігійної, особистісної), гострого протистояння між силами вищості духовних цінностей та силами ницості та невігластва. Україна, яка спливаючи кров'ю, втрачаючи кращих синів та доньок, опинившись в епіцентрі боротьби Зла і Добра, уже третій рік протистоїть путінській агресії. У цьому контексті особливого значення набувають приклади духовно-морального виховання у родині. Прикладом такої родини є родина Тадея і Меланії Рильських, яка подарувала світу феномен митця Максима Рильського.

«Усе, чого досяг я в житті, завдячую вихованню своєї матері. І взагалі, я такого переконання, що добра або зла поведінка дорослої людини завжди є наслідком материного виховання в дитячі роки», – заявляв Наполеон Бонапарт [9].

Від миті народження поводарем у вирії життя дитини є матір, обов'язком і привілеєм якої є: сповнити серце дитини щирим добром та великою любов'ю до життя, до світу; виховати дитину доброю, благородною, ніжною. Дитинство – це незвичайний світ, в якому залишається місце тільки любові й доброті. Дитинство – це найкраща пора, щоб навчитися любити рідний край. Дерева,

квіти, птахи, синє небо рідної землі, казка – це та духовна сила, яка виховує священне почуття любові до Батьківщини.

«Стати поетом Максимові Рильському воістину було написано на роду, – слушно зазначав відомий літературознавець В. Панченко. – З малих літ його оточували люди культури – київські «шістдесятники» XIX ст.: батько Тадей Рильський (1841 - 1902), мовознавці П. Житецький та К. Михальчук, історик В. Антонович, композитор М. Лисенко, драматург і театральний діяч М. Старицький, лікар Ф. Панченко... Саме люди цього кола заснували «Стару Громаду» – культурницький осередок інтелігенції, який відіграв велику роль у відродженні української наці»ї. У майбутньому про батька і його друзів М. Рильський створить чимало поетичних рядків, серед яких: «Мандрівка в молодість», «Сіно», «Учора я Південний бачив хрест...», «Взабрід» [8, с. 249].

Майбутній неперевершений митець поетичного слова Максим Рильський (наречений на честь отамана Коліївщини Залізняка, що «із панами бився». Ім’я обрав батько Максима зі своїми друзями – М. Лисенком і В. Антоновичем, хоча мати хотіла назвати Володимиром) народився у феноменальній родині нащадка старовинного спольщеного роду 37-річного Тадея Рильського (син Розеслава Рильського і княжни Дарії Трубецької) і простої української селянки 20-річної Меланії Чуприни (одружився у 1878 р., після передчасної смерті першої дружини Людгарди, своєї троюрідної тітки, онучки Антонія та правнучкою Шимона Рильських). Життєвим переконанням Т. Рильського було «вважати інтереси українського народу найбільш близькими своїм інтересам» [13, с. 73]. Цей світогляд визначив характер Т. Рильського щоденного життя. Закінчивши університет, він оселився в селі Романівка (нині село Попільнянського району Житомирської області), отримане у спадщину і в я кому прожив майже 40 років та в якому побудував школу для селянських дітей, утримував її власним коштом і вчителював у ній майже 20 років. Він викупив і віддав селянам колишню спадщину сестри (300 гектарів землі), мало не щотижня як мировий суддя відстоював інтереси громади у волосному суді, будучи

селянам «за вчителя, адвоката, порадника і разом – за товариша», здобувши авторитету і слави доброго агронома й економіста. Романівські селяни постачали хліб аж Кенігсбергу. Він організував вечірнє навчання для дорослих, писав книги для народу, зібрав багату бібліотеку. Різноманітні фольклористичні та етнографічні, історичні й економічні праці – це його науковий доробок [4, с. 169].

У цій нетиповій для того часу родині проходило становлення Максима Рильського як особистості. З автобіографії поета відомо, що читати й писати його навчав батько, і «диковиною в ті часи було те, що це була українська мова» [12, с. 37]. Він зростав серед селянських дітей, «з ними вчився розуміти життя» [11, с. 431–432], багато читав, писав свої ранні літературні твори, захоплювався українським фольклором.

Біографісти, літературознавці справедливо підкреслюють важливу роль батька Тадея Розеславовича у вихованні свого наймолодшого сина Максима, який і сам писав до дядька Івана Чуприни: «Гордість наповнює серце при думці, що я син того Тадея» [3, с.21]. Проте дещо оминаючи роль матері Меланії Федорівни, яка походила зі звичайної селянської родини історичної Сквирщини (її прабабусю Марію, яка служила в маєтку Теодора Рильського (прадід Максима), за старанну службу відпущено ним на волю 1858 р. разом із трьома її синами (4-х, 3-х і 2-х років), а також обдаровано земельним наділом) [7], і яка суттєво вплинула на становлення свого сина як непересічної особистості. Особливо зважаючи на той факт, що коли помер її чоловік (1902 р.) під опікою 39-річної матері залишилося 3-є синів: 23-річний Іван, 19-річний Богдан та 7-річний Максим (народився, коли батькові було 54 роки) та ведення великого господарства у досить складні часи (через 3 роки розгорнеться революція 1905-1907 рр. з її масовими селянськими виступами) [16]. «Мати Максима Тадейовича була дуже приємна людина, великого природного розуму. Вона багато читала, знала художню літературу і в розмові, бувало, згадувала улюблені місця або персонажів різних творів. Вона

дбала про те, щоб її родина мала все необхідне. Весь уклад життя, одяг — все було скромне», — тепло відгукувалася про Меланію Федорівну Віра Шпилевич, яка з юних літ знала її [3, с.24].

Предки Меланії Федорівни Рильської, як зазначає сучасний український історик-мистецтвознавець Олексій Дєдуш, тісно пов'язані з містечком Романівка та сусіднім селом Кошляки на історичній Сквирщині. Її пращури були різного майнового стану. Цікавою особливістю місцевого антропонімікону є наявність декількох варіантів прізвищ, з яких обидва фіксувалися ревізьких казках – офіційних податково-облікових актах Російської імперії. Перше прізвище зазвичай стосується професії (Швець, Гуменій), а друге має патронімічний характер (Прокопенко, Михайленко). Другий варіант дівочого прізвища Меланії Рильської – Заїченко, ймовірно, пов'язаний з фізіологічною особливістю прадіда Івана, оскільки його батько Яків скрізь фігурує як Чуприна [1, с.52].

Приязна й щира Меланія, яка була людиною безперечно природного розуму» [14, с. 5], стала вірною подругою Тадею Рильському, доброю господинею, а дітям — дбайливою матір'ю. Чоловік увів її в коло своїх друзів і зацікавлень, сам навчив грамоти, прищепив палку любов до книги. Вивчившись за допомогою чоловіка читати і писати, вона перечитала дуже багато книг, особливо захоплювалася творчістю Л. Толстого, зокрема його «Анною Кареніною» [6, с.5]. Меланія Федорівна настільки органічно вжилася в роль пані, що освічені друзі-інтелігенти чоловіка навіть не підозрювали про її просте походження. «Мати Рильського була взірцем тактовності, натуральної шляхетності й товариської культури, вона частувала чаєм, як справжня пані дому, і ніхто не відгадав би в її вихованні її селянського походження», – писав про матір М. Рильського його шкільний товариш Михайло Мухін [3, с.24]. Меланія Федорівна була жінка з світлим розумом, ніжною, чутливою душею. До одруження вона була неграмотною, але знала безліч народних пісень, казок. До речі, поєднали Тадея і Меланію українські народні пісні: вона була талановита співачка. І своє весілля польський родовий шляхтич і проста селянка відбули за

усіма українськими звичаями. До речі, і це таємна поліція поставила у вину пану Рильському. Але він не зважав на це, заявивши губернатору Дрентельну, що ніде не записано, що не можна одружуватися з колишніми кріпачками, а весілля він святкував так, як вважав за потрібне [3, с. 23]. Саме спів матусею народних пісень, які з раннього дитинства дуже любив слухати Максим, заронило у його душу перші зерна любові до української пісні, сприяло вихованню його музичних смаків, розвиваючи музичні здібності хлопця. Меланія Федорівна вирізнялася чарівним голосом, знала безліч пісень. Щоб вона не робила – все зі співом. Не раз бувало і сини втрьох заводили її улюблену пісню «Ой мати ж наша, мати, та не журись нами...» [3, с. 24].

Після смерті свого чоловіка саме матір подбала, щоб Максим не втратив зв'язку з інтелектуальним середовищем, продовжував зростати і виховуватися у колі найосвіченіших національно свідомих інтелектуалів. У цьому середовищі і формувався тип його особистості — інтелектуала-громадянина, національно свідомого, для якого головним були інтереси народу і нації. Так, Меланія Федорівна, забезпечила, що крім стихійної «самоосвіти» (за прикладом батька і матері Максим з раннього віку дуже захоплювався читанням книг) було й систематичне навчання з домашніми вчителями: Максима готували до гімназії. Своїх наставників – М. Т. Голобородька і В. П. Тутківського – поет пізніше згадував з теплом і вдячністю [8, с. 251].

Двох хрещених батьків мав Максим Рильський: В. Антоновича та Й. Юркевича. І Тадей Рильський, і його куми були членами «Старої громади», де був закон: якщо громадівця забирали під арешт, або він помирав, родині допомагали члени товариства; сироту-дитину брали на виховання в свої родини хрещені батьки. Тадей Розеславович помер, коли Максимку виповнилося лише 7 років. Але це ще зовсім дитя біля домовини пообіцяло: «Я буду таким, як мій батько». Дотримати клятву хлопчику допомагали друзі батька, які не залишили родину наодинці з бідою. Спочатку долею Максима опікувалися хрещені — історик Володимир Антонович і лікар Йосип Юркевич. Так, 1902 р. 7-річного

Максима бере на виховання хрещений батько В. Антонович (у родині якого підліток проживатиме упродовж 1902-1908 рр.). Коли підріс, матір подбала, щоб сина було віддано вчитися в гімназію до Києва. Це була дуже елітна, для золотої молоді, досить вартісна гімназія Володимира Науменка (очільник Старої громади, видавець журналу «Київська старовина»). З-поміж гімназійних учителів М. Рильський найчастіше згадував словесника Дмитра Ревуцького. Станіслав Трабша прищепив любов до античності. Без Надії Новоборської не було б захоплення російською літературою. Добрим словом згадувався й любитель «анекдотичної» географії Єлисей Трегубов (до речі — родич Івана Франка). Одним із найближчих друзів Максима був Михайло Алексєєв, майбутній академік, дослідник зарубіжних літератур [7]. У цей період Максимом опікується родина М. Лисенка, хоч мали 5-ро своїх дітей. 1908 р. Максим оселяється у родині М. Лисенка, «ім'я якого у родині завжди вимовлялося з особливою пошаною та любов'ю» [15, с. 273]. За родинним переказом М. Лисенко з Т. Рильським заспівали над колискою тихенько «Максим Козак-Залізняк» і так було вибрано ім'я. У родині Лисенків він зростатиме аж до смерті композитора, який відзначаючи музикальні таланти хлопця (за визнанням самого поета «він буквально п'янів від звуків фортепіано») [4, с.170], вважав, що Максим «може стати музикантом» [5, с. 154–155]. Говорячи про любов до народної пісні та музики, перейняту від матері і старших братів, М. Рильський підкреслював: «Найсильніше ж закріпило в душі цю любов до музики і пісні проживання моє на початку гімназичної науки в родині Миколи Лисенка. Сам Лисенко, бездоганний рицар української пісні, пре- красний композитор і піаніст, зостався в моїй пам'яті, як найчарівливіша людина» [10, с. 52].

Отже, народна пісня, світ класичної музики, сповнюючи духовний світ підлітка, надихнули юного М. Рильського на поетичну творчість.

Зростаючи в селянській родині, з дитинства пізнавши нелегку долю і душевну красу хліборобів, Меланія Федорівна і в своїх дітей виховувала повагу до трударів, плекала в них чисте сумління. «Коли хочеш зробити зле, поміркуй

як слід, а тоді не роби. Коли ж задумав добре, не вагайся. Ніколи не чини вдень такого, що заважало б спати вночі», — часто повторювала вона синам. Максим добре засвоїв ці настанови матері. Зростаючи спостережливим і вразливим, підліток був чутливим не лише до красот природи, але й до людського горя. Кровно зв'язаний з селянами-трударями, юний Рильський рано помічає та болісно переживає сільську темряву, забитість, постійні нестачі, злидні. «Все ж ці ідилії, — продовжує М. Рильський у згаданій вище автобіографії, — не закривали від мене того, чим було тодішнє село і тяжкі злидні хоча б того ж Родіона Васильовича, у якого я часто гостював, видовище напіврозваленої хати у мого друга Яська Ольшевського і напівголих його братиків і сестричок не могли не викликати в мені зовсім інших, далеко не ідилічних думок і почуттів, яким розвинутись дано було пізніше» [14, с. 7].

Після гімназії Максим навчався на медичному факультеті Київського університету — на цьому наполягла Меланія Федорівна, яка прагнула врятувати сина від армійської служби – розгорталася Перша світова війна. Але медика з поета не вийшло — через два роки він перевівся на історико-філологічний факультет. А ще через рік, не довчившись, повернувся у Романівку вчителювати.

Отже, на долю матері Максима Рильського – Меланії Федорівни Рильської (1861-1936 рр.) випало багато випробувань: у 41 рік лишилася вдовою з трьома дітьми, старшого з яких їй судилося оплакувати (Іван несподівано помер 1933 р. (хвороба серця)); постійно боліло серце і за середнього – Богдан хворів на сухоти (переживе матір на 3 роки), а ще її серце не знало спокою за наймолодшого, про якого батько казав: «А оце, — найменше моє хлоп'я — Максим. Мале, та, як кажуть, бідове. Занадто розумне на свої малі роки, та й шибеник, яких мало...» [5, с. 154–155], і який обрав тернистий шлях Поета, і, за влучною оцінкою В. Агеєвої, що «зумів пройти крізь цю підлу добу майже безгрішним» [2].

Література

1. Дєдуш О. Родина матері Максима Тадейовича Рильського: документальний вимір / Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Збереження національної спадщини та розвиток культурних практик в умовах суспільних викликів (до 130-річчя від дня народження організатора науки, поета, митця Максима Рильського)» (Київ, 19–20 березня 2025 року) / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2025. 420 с.
2. «Зумів пройти крізь цю підлу добу майже безгрішним: літературознавиця Віра Агеєва про творчий шлях поета Максима Рильського» URL: https://pen.org.ua/ageeva-rylskyi-vlasni-nazvy (дата звернення: 25.05.2025)
3. Коляда І., Коляда Ю. Максим Рильський / І. Коляда, Ю. Коляда. – Харків: Фоліо, 2015. – 118, [2] с. – (Знамениті українці).
4. Корній Л. Тадей і Максим Рильські та Микола Лисенко: вплив середовища на формування особистості / Л. Корній // Народна творчість та етнологія. - 2020. - № 3. - С. 165-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTE_2020_3_10 (дата звернення: 25.05.2025)
5. Лисенко О. М. Спогади про батька. Київ : Муз. Україна, 1991. 368 с.
6. Неборячок, Ф. М. Максим Рильський : літ.-крит. нарис / Ф. М. Неборячок. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1955. — 60 с.
7. Панченко В. Максим Рильський, poeta Maximus. URL: https://day.kyiv.ua/article/kultura/maksym-rylskyy-poeta-maximus (дата звернення: 25.05.2025)
8. Панченко В. Неубієнна література: Дослідницькі етюди / Худож. оформ. Д. В. Мазуренка. - К.: Твім інтер, 2007. - 440 с.
9. Роль матері у вихованні дітей. URL: http://www.vytaniya.info/ (дата звернення: 25.05.2025)
10. Рильський М. Поезії в 3-х томах, т. І. К., 1946. 482 с.
11. Рыльский М. Автобиография // Воспоминания о Максиме Рыльском. Москва: Сов. писатель, 1984. с. 428–444.

12. Рильський М. Із спогадів // Рильський М. Т. Зібрання творів : у 20 т. Т. 19. К.: Наук. думка, 1988. С. 32–47.
13. Рыльский Ф. Несколько слов о дворянах правого бе- рега Днепра // Рильський Т. Р. В житті ніколи неправді не служив / упоряд. М. Г. Рильський; авт. передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013 а. С. 64–73.
14. Рильський М. Із давніх літ / Народна творчість та етнографія. 2005. Вип.2. с. 4-11.
15. Рильський М. Лисенко (Клаптики споминів) // Рильський М. Т. Зібрання творів : у 20 т. Т. 15. Київ : Наук. думка, 1986. С. 273–277. С.273.
16. Хорунжий Ю. «Гармонійне сполучення ідеалів і вчинків» Тадея Рильського.URL:https://zn.ua/ukr/SOCIUM/garmoniyne_spoluchennya_ideali v_i_vchinkiv_tadeya_rilskogo.html (дата звернення: 25.05.2025)